

Тема уроку: Після війни 1945–1948 рр.

Стікер 2. *Визначення західних кордонів УРСР*

Джерело 1. Угода між Урядом Української Радянської Соціалістичної Республіки і Польським Комітетом Національного Визволення про евакуацію українського населення з території Польщі і польських громадян з території УРСР від 9 вересня 1944 р.

Обидві Договірні Сторони зобов'язуються по підписанні цієї Угоди приступити до евакуації всіх громадян української, білоруської, російської і русинської національностей, що проживають в Хелмському, Грубешівському, Томашівському, Любачівському, Ярославському, Перемишльському, Ліськовському, Замостівському, Красноставському, Білгорайському, Влодавському повітах і в інших районах Польщі, де можуть виявитися громадяни української, білоруської, російської і русинської національності, які бажають переселитися з території Польщі на Україну, та приступити до евакуації всіх поляків і євреїв, що перебували в польському громадянстві до 17 вересня 1939 року, які проживають в західних областях УРСР і бажають переселитися на територію Польщі.

Стаття 1.

[...] Евакуація є добровільною, і тому примус не може бути застосований ні прямо, ні посередньо. Бажання евакуйованих може бути висловлено як усно, так і подано письмово.[...]

Стаття 2.

Сторони умовляються почати означену вище евакуацію з 15 жовтня 1944 року і закінчити її 1 лютого 1945 року. [...]

Стаття 3.

1. Встановити для осіб, що евакуюються з території Української РСР в Польщу, а так само з Польщі на територію Української РСР, такі пільги:

- а) списати всі недоїмки, які лічаться за ними, по натуральних поставках, грошових податках і страхових платежах;
- б) в разі, якщо евакуйований здасть свій урожай державі в пункті, звідки він виїжджає, друга Сторона на місці, де поселяється евакуйований, повертає йому зданий урожай в тій же кількості;
- в) звільнити в 1944 і 1945 рр. всі переселювані господарства, як на території Української РСР, так і на території Польщі, від усіх державних грошових податків та страхових платежів;
- г) видати евакуйованим грошову позику в місцях їх розселення на господарське влаштування та інші потреби в розмірі 5000 карбованців – злотих на одно господарство з поверненням на протязі 5 років;
- д) в зв'язку з господарською заінтересованістю обох Сторін в тому, щоб евакуйовані повністю засіяли озимий клин, встановлюється, що в місцях розселення ті з евакуйованих, які засіяли озимину, одержать озимі посіви по можливості в тих же кількостях.

2. Дозволити евакуйованим вивіз: одержі, взуття, білизни, постільних речей, продуктів харчування, хатніх речей, сільськогосподарського реманенту, упряжі та інших предметів домашнього і господарського вжитку, загальною вагою до 2 тонн на одну сім'ю, а також належної евакуйованому господарству, худоби і птиці.

1) Особам спеціальних професій, як-от: робітникам, ремісникам, медикам, художникам, вченим і т. ін: надається право вивезти речі, необхідні для їх професійної діяльності.

2) Не допускається до вивозу:

- а) готівка, паперові, золоті й срібні гроші всіх видів, за винятком польських паперових золотих, в розмірі не більше 1000 злотих на одну людину або радянських грошей не більше 1000 карбованців на одну людину;
- б) золото і платина в зливках, розписом і в ломі;
- в) дорогоцінне каміння в необробленому вигляді;
- г) предмети мистецтва і старовини в тому разі, коли ті й другі становлять колекцію, або в окремих екземплярах не є сімейною власністю евакуйованого;
- д) зброя (за винятком мисливських рушниць) і речі військового спорядження;
- е) фото (крім особистих фотографій), плани, карти;
- ж) автомобілі і мотоцикли;
- з) меблі, залізницю і автотранспортом, з огляду на транспортні утруднення воєнного часу. [...]

4) Вартість рухомого, а також нерухомого майна, яке лишається після евакуації, повертається евакуйованим за страховою оцінкою згідно з законами, що існують в Українській Радянській Соціалістичній Республіці і відповідно в Польській державі. В разі відсутності страхової оцінки, майно оцінюється Уповноваженими і Представниками Сторін.

Договірні Сторони домовляються про те, що будинки в містах і сільських місцевостях, які звільняються в результаті переселення, надаватимуться в першу чергу переселюваним. [...]

Стаття 5.

Перевезення евакуйованих з території Польщі в Українську РСР і з території Української РСР в Польщу бере на себе Уряд Української РСР, по можливості виділяючи транспортні засоби, а також надає засоби транспорту для Уповноважених як з Польської, так і з Української Сторін. [...]

Стаття 15.

Особам, що евакуйуються на підставі цієї Угоди, надається право в порядку спільного виїзду взяти з собою сім'ї, причому в складі сімей, на основі висловленого членами сімей бажання, можуть бути евакуйовані: дружина, діти, мати, батько, онуки, питомці і вихованці* а також і інші домочадці, оскільки вони ведуть спільне господарство з евакуйованими.

За дітьми від 14-літнього віку визнається право особисто, визначати своє бажання лишитися, або бути евакуйованими. [...]

Люблін. 9 вересня 1944 р.

Правові акти України / Угода між Урядом Української Радянської Соціалістичної Республіки і Польським Комітетом Національного визволення про евакуацію українського населення з території Польщі і польських громадян з території УРСР від 9 вересня 1944 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/3vigzr>.

Додатковий протокол до «Угоди між Урядом Української Радянської Соціалістичної Республіки і Урядом Польської Республіки до Угоди про евакуацію українського населення з території Польщі і польських громадян з території УРСР» від 14 грудня 1945 р.

Уряд Української Радянської Соціалістичної Республіки, з одного боку, і Тимчасовий Уряд Національної Єдності Польської Республіки, – з другого, погодилися про таке:

1. Продовжити до 15 січня 1946 року строк реєстрації осіб, які підпадають під дію Угоди між Урядом Української РСР і Польським Комітетом Національного Визволення про евакуацію українського населення з території Польщі і польських громадян з території УРСР, підписаної 9 вересня 1944 року.

2. Продовжити строк переселення осіб, що підпадають під дію цієї Угоди, до 15 червня 1946 року.

3. Уряд Української РСР зобов'язується своєчасно надавати для перевезення з місць навантаження до пункту призначення або перевантаження осіб польської і єврейської національності, що евакуюються до Польщі на підставі Угоди від 9 вересня 1944 року, необхідну кількість критих вагонів в складі поїздів, по можливості «вертушок».

4. Тимчасовий Уряд Національної Єдності Польської Республіки, з свого боку, зобов'язується забезпечити своєчасну подачу залізничних поїздів для перевезення з місць навантаження до пункту призначення або перевантаження осіб української, білоруської, російської і русинської національності, що евакуюються з Польщі на територію Української РСР на підставі Угоди від 9 вересня 1944 року і, крім того, виділити необхідну кількість гужового транспорту для підвезення тих, що евакуюються, і їх майна до пунктів навантаження у залізничні поїзди.

5. Тимчасовий Уряд Національної Єдності Польської Республіки зобов'язується створити сприятливі умови для евакуації з Польщі на територію Української РСР осіб, що підпадають під дію Угоди від 9 вересня 1944 року.

6. Священикам, що евакуюються з Української РСР на територію Польщі на підставі вищезазначеної Угоди, в разі, якщо вони виїжджають з своєю парафією, дозволяється вивозити церковну утвар і предмети культу.

7. За особами польської і єврейської національності, які проживають в Чернівецькій області і виявили бажання виїхати до Польщі, визнається право евакуюватися з території Української РСР до Польщі на загальних підставах.

14 грудня 1945 року, м. Варшава.

Правові акти України / Додатковий протокол до «Угоди між Урядом Української Радянської Соціалістичної Республіки і Урядом Польської Республіки до Угоди про евакуацію українського населення з території Польщі і польських громадян з території УРСР» від 14 грудня 1945 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/U1nyLC>.

ДЖЕРЕЛО 2. Витяг із підсумкового звіту Головного уповноваженого уряду УРСР про виселення українців із Польщі

№ 94 14 лютого 1947 г.

Секретарю ЦК КП(б)У тов. Коротченко Д.С.

[...] Подавляющее большинство эвакуированных, а именно 67,02 %, направлены, согласно их желания, в западные области УССР и только 32,91 % направлены в восточные области УССР [...].

[...] Подавляющее большинство среди эвакуированных составляет крестьянское население, всего 449596 человек самостоятельного и несамодеятельного вместе взятого или 93,1 % ко всему эвакуируемому населению [...].

В результате неудовлетворительного выполнения наших заявок на железнодорожный транспорт, на железнодорожных станциях Ковельской и Львовской железных дорог создавались большие накопления украинских хозяйств, ожидающих погрузки. Эвакуируемым приходилось ожидать в течение долгого времени вагонов в чрезвычайно тяжелых условиях при отсутствии иногда достаточного количества продуктов питания, при недостатке для скота фуража и т.п., что создавало для них чрезвычайно серьезные лишения.

Для иллюстрации можем привести следующие случаи, когда эвакуируемым приходилось очень долго ожидать погрузки. Так, например:

На станции Угнов со 2 февраля по 4 июня 1945 года ожидали погрузки 707 украинских семей, на станции Сокаль 1 329 семей, на станции Белз 970 семей, эвакуируемых из Томашувского уезда.

На станции Любачув и на станции Башня с 28 января по 5 мая 1945 года ожидали погрузки 900 украинских семей.

На станции Новый-Сонч с 20 мая по 13 июля 1945 года ожидали погрузки 250 украинских хозяйств.

На станции Хелм с 22 февраля по 25 марта 1945 года ожидали погрузки 360 украинских хозяйств.

Заклучение

В результате упорной и преданной работы, проведенной работниками Главного Уполномоченного, около полумиллиона украинцев получили возможность переселиться из Польши в свое Отечество. Устранены поводы к каким бы то ни было недоразумениям на почве отношений к национальным меньшинствам, проживавших в пограничной полосе. Между Советским Союзом и демократической Польшей заложены прочные основания к незыблемости ныне установленных между ними границ.

Соглашение от 9-го сентября 1944 года об эвакуации украинского населения с территории Польши в УССР, как политическая задача, поставленная перед нами партией и правительством, практически выполнена.

Главный Уполномоченный Правительства Украинской ССР по эвакуации украинского населения с территории Польши

М. Ромащенко. 14 февраля 1947 года г. Киев

**Польща та Україна у тридцятих-сорокових роках ХХ століття.
Невідомі документи з архівів спеціальних служб. – Том. 5: Акція "ВІСЛА"
1947. – Варшава; Київ, 2006. – ЦДАГОУ. Ф.1, оп.23, спр.4356, арк.1-80.**

ДЖЕРЕЛО 3. Долі переселенців

3.1. Спогади А. С. Мороз-Левщинської, м. Перемишль

Літом 1945 року всім українцям Перемищини в обов'язковому порядку було запропоновано покинути рідні прадідівські землі і переселитися на територію Української РСР. Дуже не хотілося покидати рідні місця, але ні просьби, ні благання і плачі не допомагали. Протягом літа 1945 року поляки в українських селах влаштовували страшні погроми: збивали, різали, грабували людей, спалювали хати. Отож часто вночі довкола Перемишля палали заграви. [...]

Одного ранку ми дізнались, що бандити побили і пограбували декілька односельчан, з тому числі і наших сусідів. Після цього майже всі жителі села, вимучені морально і фізично, вирішили переселитися на територію УРСР, ближче до кордону, з надією колись повернутись на рідні землі. Деякі українці з мішаних родин прагнули залишитись, змінювали національність на польську, але це не допомогло. Таких людей відправляли на західні, так звані "німецькі" території Польщі. Через багато років вони повернулися на свою батьківщину, та їм будинків не повернули, отож мусили собі будувати або купувати. Таким чином, у Польщі залишилась більша частина і моєї родини. Але мій батько, дуже чесна і порядна людина, талановитий майстер, робітник-комуніст, нізащо не хотів міняти ні мови, ні національності, ні віри і, повіривши у чесність і справедливість радянської влади, вирішив переселитися на територію УРСР.

3.2. Спогади Григорія Гринишина, 1910 р.н., с. Корманичі

Відразу після капітуляції Німеччини приїхала у наше село польсько-українська комісія і завели мову про переселення. Казали, що можна брати з собою дві тонни вантажу, корову, коня, іншу живність. Але люди сміялися, бо де ж то хто чув, аби зі своєї хати десь їхати? Тоді переселенська комісія в'їхала у село разом з озброєним військом – і почалося... Військо грабувало село і гнало людей до реєстрації. Хто не хотів записуватися на виїзд, замикали у пивниці і дуже знущалися. Нам військові забрали корову, постріляли на подвір'ї усіх курей та ще й примусили мою жінку їх смажити.

Отак і сталося, що усі Корманичі "добровільно" зареєструвалися на виїзд у Тернопільську область. Виїхали ми 15 листопада 1945 року. Спочатку зупинилися у Нижанковичах, бо на Тернопільщину я не хотів їхати. Оселилися у якійсь халупі, що була доброю хіба для худоби. Приходили прикордонники, вимагали, щоб ми їхали на місце призначення, але одержавши чвертку самогону, відчепилися. У холоді і бруді ми промучились до 5 квітня 1946 року. Перереєструвавши документи на Львівську область, ми нарешті завантажили наше майно у вагони-пульмани і рушили на Україну. В Перемишлі простояли одну добу, а далі без пригод прибули до Львова. Нас вивантажили з вагонів на Персенківці, звідки веліли їхати до Сокольник. Там я вибрав собі гарну хату

з прибудовами і великим городом, заплатив за неї і сиджу тут до сьогодні. Порожніх хат у Сокільниках було багато, бо якраз перед нами усі поляки виїхали до Польщі – півсела опустіло. Вони, як і ми, не хотіли покидати рідних місць, але хтось вночі вбив поляка Кривого, і тоді всі зареєструвалися на виїзд.

3.3. Переселення в с. Кретівці Тернопільської області

Переселення в Кретівці почалось у 1944 р., коли кілька сімей переселилось сюди, основна частина переїхала на Покрову (14 жовтня) 1945 р., решта – в наступному році. Тому переселенці, які приїхали раніше, застали поляків...

«Ми поселились в хаті, де жила стара полька, – згадує Ганна Брегін, з с. Халупки-Дусівські, – нас, дітей і маму до хати прийняла, але коней до хліва не пустила. Почалися заморозки і на ранок коні стояли всі обморожені. Але по-сусідству жив голова села – Бік – то він прийшов, насварився на польку, сказав, щоб пустила коней у хлів».

«Коли ми приїхали сюди, – розповідає Тетяна Грицеляк, – то застали пусті польські хати, нічого не залишили в них поляки, ні в стодолах, але їх також переселяли непередготовлено, бо на полях була невикопана бараболя, стояли сніпки. Ми, хоч вже і були приморозки, ходили в поле – визбирували все, що лишилось». «Хати були малі – нас було 5, а поляків 6» – згадує Якубовський Мирон. «А в кого на полі нічого не залишилось – ходили просити по людях бараболю» – розповідає Катерина Подоляк, – «а місцеві жителі, які не встигли виїхати, були недобрі на нас, називали нас «поляками». Переселенці селились компактно – вихідці з одного села намагались триматись разом. І зараз, наприклад, переселенці з Сосниці живуть в північній частині села. Вони тримаються разом, одружуються між собою, навіть неофіційно цю частину села називають «Сосниця».

**«Відгомін операції «Вісла» в долях жителів с.Кретівці Тернопільської обл.»
Робота учнів 8 класу, науковий керівник Машлянка О.В. 2010.**